



## Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,  
tarixçi

**I Sultan Muraddan (1362-1389) sonra oğlu I Yıldırım Bayezid (1389-1402) padşah olub Balkanlarda Dunay çayına qədər irəli getdi və İstanbulu iki dəfə mühasirə etdi. Bizanslıları xərac verməyə və İstanbulda bir türk məhəlləsi qurmağa müvəffəq oldu. Sultan II Mehmed zamanına qədər İstanbul şəhəri dörd dəfə mühasirə edilmiş, lakin alınmamışdı.**

**Bu zaman Anadoludakı Karaman oğulları hökumətinin və Əmir Teymurun (1370-1405) təhlükəsi Yıldırım Bayezidi şərqə dönməyə məcbur etdi. Karaman oğulları dövləti digər Anadolu bəyliklərindən fərqli olaraq, özlərini Səlcuqların varisi bildirdilər və bu cəhətdən XIV əsrdə defələrlə Osmanlı dövləti ilə savaşırdılar. Nəhayət əsrin sonunda bütün Anadolu bəylikləri Osmanlı hakimiyyəti altında birləşdilər. Lakin bu birlik çox davam etmədi və Əmir Teymurun hücumundan sonra yenidən pozuldu.**

Yıldırım Bayezid Teymur ordu-su ilə Ankaranın şimalında olan Çubukobada qarşılaşdı və çox şiddətli müharibədən sonra məğlub olub əsir düşdü (1402). Teymur onu mehribanlıqla qarşıladı və səkkiz ay müddətində gəzdirdi Anadoluda özü ilə birlikdə gəzdirdi (Gözləti və nəzarət altında olaraq). Yıldırım Bayezid Ağşəhərdə xəstələnib öldü, Teymur isə aldığı şəhərləri yanında gələn bəylərinə verib geri döndü.

Ankara döyüşündən sonra Bayezidin Anadoluda yaratdığı birlik parçalanmış, türkman bəylikləri Teymurun sayəsində yenidən müstəqillik elan etmişdilər. Yıldırım Bayezidin ölümündən sonra oğulları arasında taxt qovğası başlamış, bu səltnət mübarizəsi 11 ilə qədər sürmüşdü. 1402-ci il iyulun 28-dən II Mehmed (Sultan Mehmed Çelebinin taxta çıxdığı və təkbaşına iqtidarı ələ aldığı 1413-cü il iyulun 5-nə qədər çəkən bu 11 illik zamana "Fitrət dövrü" (Fetret dövrü) deyilir. Yıldırım Bayezidin beş oğlu arasında davalar başladı. Çoxhakimiyyətlik dövrü 1402-1413-cü illəri əhatə edir.

Ankara döyüşündə Teymurun qələbə çalacağı anlaşıncə Əmir Süleyman Çelebi 30 minlik qüvvəyə geri çəkilməmiş, öncə Bursaya, orada isə heç gözləmədən Rumelina hərəkət etmişdir. Bizansın maneçiliyinə baxmayaraq Venesiya və Genuya gəmiləri ilə Boğazı keçmiş, Edirne-də hökmdarlığını elan edərək Trakya və Balkanlara hakim olmuşdu. Qüdrətli, təcrübəli vəzir Çandarlı Əli Paşa da onun yanında idi.

Mehmed Çelebi Ankara müharibəsində Osmanlı ordusunun ehtiyat birliklərinin komandanı vəzifəsində idi. Bu döyüşün ön səhflərində iştirak etmədiyi üçün məğlubiyətdən və taxtbatdan sonra döyüş meydanından asanca ayrılıb çıxmışdı. Özü-nə bağlı əsgərləri ilə bayraq bəyi və vali olduğu bölgəyə geri çəkilmışdi.

Əmir Teymur tərəfindən Amasiya-Tokat-Sivas bölgələrindən ibarət Rumi-Suğra bölgəsinə təkrar əmir təyin olunmuşdu.

Sərbəstliyindən istifadə edən Amasiya, Tokat və Sivas bölgələrinə hakim olan Mehmed Çelebi azca möhkəmlənən kimi Bursaya doğru irəlilədi. Ulubadda İsa Çelebinin

qüvvələrini məğlub etdi. İsa Çelebi Bizansa sığındı. Mehmed Çelebi Bursa və İznik ətraflarını hakimiyyəti altına almışdı.

Bayezidin Teymura əsir olmaqdan qurtulan oğlu İsa Çelebi Bursa-Balıkesir ətrafını ələ keçirmiş və hökmdarlığını elan etmişdi.

Musa və Mustafa Çelebi-lər ataları ilə birlikdə Əmir Teymurun dustağı idilər. Bayezid öləndən dərhal sonra Teymur Musa Çelebini sərbəst buraxmış, ona atasının cənazəsini Bursaya aparmağa izin vermişdi. Cənazəni gətirən, yanında bir qədər də əsgər olan Musa Çelebi qardaşı İsa Çelebini Bursadan çıxarıb bölgəyə hakim oldu. Lakin az

Bu vəziyyətdən istifadə edən Mehmed Çelebi Ankara və Bursanı yenidən ələ keçirərək bölgədə hakimiyyətə yiyələndi.

Rumelina gedən Musa Çelebi serblərdən hərbi kömək almasına baxmayaraq ilk qarşılaşmada qardaşı Əmir Süleymana məğlub olsa da geri çəkilmədən partizan müharibəsinə başladı.

Bu zaman Əmir Süleyman Çelebinin qüdrətli vəziri Çandarlı Əli Paşa vəfat etdi. Onun ölümündən sonra Əmir Süleyman bəyləri arasında birliyi saxlaya bilmədi. Başda Yeniçeri ağası Həsən ağa olmaqla bəzi bəylər Musa Çelebinin tərəfinə keçdilər. Musa Çelebinin qüvvəsi artdı. Bundan sonra iki qardaş arasında savaşda Musa Çelebi qalib

rılıb Mehmed Çelebiyə sığındılar.

Mehmed Çelebi qüvvələrini toplayaraq üçüncü dəfə Rumelina keçdi. Edirneyə doğru irəlilədi. Musa Çelebinin zərbə qüvvələrini məğlub etdi və Edirne önünə gəldi. Qalanın sərkərdəsi və Edirnedəkilər şəhərin qapılarını açmayaraq Mehmed Çelebiyə bu xəbəri göndərdilər: "Sizi divarlar içərisində qəbul edə bilmədiyimiz üçün üzr diləyirik. Şahzadələr aralarında hesablaşsın, taxt şəhərini qalib gələn tərəfə təslim edirik".

**Bu ağıllı bir davranış idi. Şəhəri zorla almağa qabax tərəf Edimellilərin gözündə nüfuzunu itirəcək və o biri tərəfin qələbəsini hazırlamış olacaqdı. Mehmed Çelebi israr etmədi. Şimala yönələrək qardaşının**

Yıldırım Bayezidin beş oğlu arasındakı savaşın sonunda nəhayət 1413-cü ildə Mehmed Çelebi I Mehmed adı ilə padşah oldu.

Mehmed Çelebi Anadolu və Rumelidə əldən çıxan yerləri geri aldı və Osmanlı birliyini yenidən qurdu. Bu sırada Anadoluda şeyx Bədrəddin üsyan etdi.

Şeyx Bədrəddin böyük din alimi idi və padşahın əmri ilə İznikdə otururdu. Orada yeni bir təriqət qurub, gizli şəkildə yaymağa çalışdı. Şeyx Bədrəddin Osmanlı Dövlətində müxtəlif təriqətləri, o cümlədən əvliləri başına yığib hakimiyyəti əlinə almaq istəyirdi.

I Mehmed (Mehmed Çelebi) Şeyx Bədrəddin üsyanını yatırmaq üçün beş mindən çox müridi öldür-

# Osmanlı İmperatorluğunda Fitrət Dövrü - On bir il sürən qarışıqlıq



sonra İsa Çelebi təkrar yürüş edərək Musa Çelebini Bursanı buraxmaq məcburiyyətində qoydu. Musa Çelebi xalası oğlu Karaman oğullarının yanına getdi. O hələ də səltnət iddiasında idi.

**Bu arada Rumelina hakim olan Süleyman Çelebi Karaman oğulları dövlətinə namə yazaraq həmişə dost olacağını söyləmiş və qardaşı Musanı sərbəst buraxmalarını istəmişdi. Süleyman Çelebi Bizansla danışıb, qardaşı İsa Çelebini əsirlikdən azad etdirəndən sonra ona bir qədər döyüşçü verib şahzadə Mehmed Çelebinin üzərinə göndərdi. Anadoluda İsa Çelebi ilə Mehmed Çelebi arasında bir neçə dəfə savaş oldu, nəhayət, Mehmed Çelebi qalib gələrək qardaşı İsa Çelebini öldürdü.**

**İsa Çelebinin ölümündən sonra Süleyman Çelebi də Anadoluya yeriyib Bursanı tutdu. Mehmed Çelebi Ankaraya doğru çəkildi. Əmir Süleyman Ankaranı da zəbt etdi. Buradan da çəkilməyən Mehmed Çelebi Karaman oğulları ilə birlikdə hərəkət edərək Musa Çelebini azadlığa çıxardılar.**

Musa Çelebi Rumelina gələrək Əmir Süleyman Çelebinin Anadoludan çıxacağı belli idi. Doğrudan da Süleyman Çelebi Rumelina getdi.

gəldi. Əmir Süleyman öldürüldü, cənazəsini Bursaya göndərdilər.

Rumelində hakimiyyətə yiyələnen Musa Çelebi Edirneyə gələrək taxta çıxdı və Rumelində gücünü qəbul etdirmək üçün işğala başladı. 1411-ci ildə İstanbulu mühasirəyə aldı. Musa Çelebi Teymurun Anadoluya gəlməyə məhz Bizansın təhrik etdiyini söyləyir və intiqam almaq istəyirdi.

Musa Çelebinin əli ilə aradan götürülən Əmir Süleyman Çelebinin oğlu Orxan Bizanda idi. Bizans imperatoru Orxan bəyi bir qədər döyüşçü ilə Rumelina göndərərək Musa Çelebi ilə qarşılaşdı. Onu məğlub edən Musa Çelebi İstanbulu təkrar mühasirəyə aldı. Bu dəfə Bizans imperatoru Mehmed Çelebi ilə ittifaqa məcbur oldu.

Usta bir siyasətçi olan və Osmanlı taxtında təkbaşına qalmaq istəyən Mehmed Çelebi bu vəziyyəti düzgün qiymətləndirdi. Bizansın da yardımı ilə Rumelina keçdi. Musa Çelebi yaxşıca güclənib Bizans sınıqlarına başlamışdı. Amma güclü rəqibi Mehmed Çelebi ortada idi və fürsət gözləməkdəydi.

Musa Çelebi idarəetməni yaxşı bacarmırdı. Ətrafı ilə kobud davranır, nəticədə bəylər ondan üz döndürdülər. Say seçmə bəylər ondan ay-

**üzünə yeridi. İki qardaşın orduları Sofya şəhəri yaxınlığında şiddətli bir savaşa tutuşdular. Musa Çelebi cəsərat və casurluqla döyüşdü. Atı bürdüyü yığıldığı zaman Mehmed Çelebinin əsgərləri tərəfindən yaxalandı. Mehmed Çelebi də onu öldürdərək cənazəsini Bursaya göndərdi (5 iyul 1413).**

Bu qalibiyyətdən sonra Edirne-də taxta çıxan Mehmed Çelebi bütün rəqiblərini aradan götürmüş, Osmanlı dövlətinin sultanı olmuşdu. Beləliklə, "Fitrət dövrü" başa çatdı.

Yıldırım Bayezidin oğulları arasında taxt qovğaları 1402-ci ildən 1413-cü ilə qədər davam etmişdi. Fitrət dövrü, Bunalım Dövrü və ya Fasilai Səltnət dövrü adlanmışdı.

Bütün bu hadisələr, taxt qovğaları ilə keçən bu qarışıqlıq dövrü 11 il sürdü. İndi Mehmed Çelebi Sultan Mehmed (1402-1421) adı ilə Osmanlı Dövlətinin tək padşahı oldu. Rumeli və Anadolunun birliyi təkrar bərpa olundu. I Mehmed Osmanlı dövlətinin sağlam temellər üzərində qurulduğunu isbat etdi. Artıq taxtın ortağı yoxdu və dövlətin sabitliyi tam qorunacaqdı. Mehmed Çelebi fürsətdən istifadə edərək Osmanlı taxtında dövlətin tək hökmdarı oldu.

dürüb, şeyxin özünü də Sərəz alimlərinin fitvası ilə dar ağacından asdırmışdı.

Mehmed Çelebi Osmanlı imperatorluğunun 5-ci sultanı 1421-ci ildə Edirne-də öldü və yerinə oğlu II Murad keçdi.

**Osmanlı dövləti qurulduğu zaman dövləti "böyük" edən hakimiyyətdən əlavə başqa təşkilatlar da mövcud idi. Elm adamları, ədiblər, təriqət pirləri, sufilər, sənətkarlar vardı. Dəyişən, yenidən qurulan sadəcə xanədan idi. Digər bəyliklər arasından sıyrılıb dövlət halına gələn Osmanlı bəyliyi bu mənəvi varidatı bir başqa millətdən deyil, türklərdən, səlcuqlardan, digər türkman bəyliklərindən və Orta Asiyadakı türk dövlətlərindən toplanmışdı. Özü də fasiləsiz, ara vermədən.**

**Fitrət dövrünə qədərki bir dövrün mədəniyyət, sənət, ədəbiyyat əsərlərini gözəndən keçirərkən bu xüsusiyyətlərə diqqət yetirmək gərəkdir; xanədan yenidir, dövlət hələ daha sonra çatacağı səviyyəyə görə çox gəncdir, amma mədəniyyət, sənət və ədəbiyyatda müdriklik yaşayır.**

**Bu dövrdə meydana gətirilmiş memarlıq əsərlərinə bu gün baxmaqla doymuruq. Yazılı öməkləri seve-sevə oxuyuruq.**